

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ, ЗНАЧУЩИХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто актуальну педагогічну проблему, пов'язану з розвитком компонентів структури особистості майбутніх економістів, значущих для формування їхньої готовності до інноваційної фахової діяльності. За результатами аналізу структури особистості виявлено та охарактеризовано провідні із зазначених компонентів. Зроблено загальні пропозиції щодо організації їх цілеспрямованого формування під час фахової підготовки майбутніх економістів у ВНЗ.

Ключові слова: майбутні економісти, фахова підготовка у ВНЗ, інноваційна економічна діяльність, психологічна структура особистості, готовність до інноваційної фахової діяльності.

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними тенденціями розвитку економічної системи України в умовах трансформації. У ринковій економіці інноваційна діяльність підприємств – один із найвагоміших чинників, які дають підприємству змогу посідати стійкі ринкові позиції й отримувати перевагу над конкурентами в тій галузі, що є сферою комерційних інтересів цього підприємства. Отже, високої значущості набуває така організація фахової підготовки майбутніх економістів у ВНЗ, яка забезпечує формування їхньої готовності до інноваційної фахової діяльності. Така готовність є одним із психічних новоутворень у структурі особистості, має зв'язок з іншими її компонентами, а отже, залежить від їх сформованості та спрямування.

Проблеми, пов'язані з вивченням особистості, визначенням її провідних характеристик, особливостей її психічного розвитку, психологічної структури особистості та її складових, досліджені багатьма науковцями, зокрема К. Абульхановою, Б. Ананьєвим, Л. Анциферовою, Л. Божович, Б. Зейгарником, О. Леонтєвим, Б. Ломовим, С. Максименком, А. Петровським, К. Платоновим, В. Рибалкою, С. Рубінштейном, Д. Узнадзе, І. Фельдштейном та ін. Проте проблема науково обґрунтованого, системного та цілеспрямованого формування компонентів структури особистості майбутніх економістів, значущих для формування їхньої готовності до інноваційної фахової діяльності, поки не знайшла достатнього висвітлення в психолого-педагогічній літературі.

Метою статті є визначення, аналіз і надання характеристики компонентам структури особистості майбутніх економістів, значущим для формування їхньої готовності до інноваційної фахової діяльності, та виявлення шляхів їхнього розвитку під час фахової підготовки економістів у ВНЗ.

Схематично структуру особистості можна зобразити так (див. рис.) [3, с. 192]. Як видно зі схеми, визначальною в ній є світоглядна складова, що відтворює суспільно значущі якості та особливості особистості, які дають їй можливість посісти гідне місце в суспільстві. Вона зумовлює певні особливості індивідуально-психологічної складової як специфіки функціонування психічних процесів, властивостей, станів і утворень та соціально-психологічної складової, тобто якостей і характеристик, що дають особистості змогу виконувати певні соціальні ролі в межах суспільних статусів; формує її ціннісні орієнтири, які, у свою чергу, впливають на формування інтересу до фахової діяльності та її мотивів. Отже, формування, перш за все, інноваційного світогляду в процесі фахової підготовки майбутніх економістів у ВНЗ є вельми актуальним для формування їхньої готовності до інноваційної фахової діяльності як особливого психічного утворення в структурі особистості.

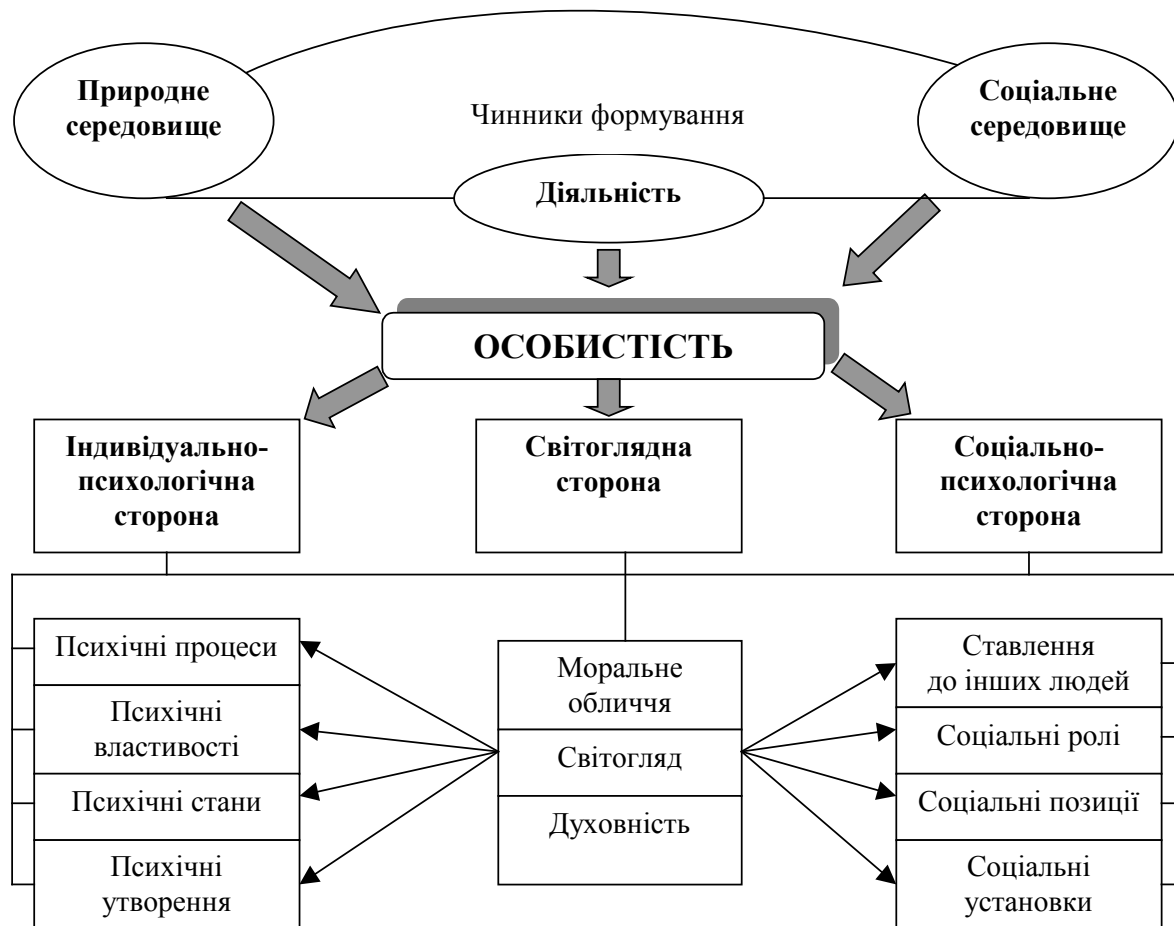

Рис. Психологічна структура особистості

Якщо виходити з позицій діяльнісного підходу стосовно формування особистості в процесі діяльності, то важливу роль у її структурі відіграють мотиви діяльності, інтерес до неї та ціннісні орієнтири, на базі яких людина діє. Відповідно, важливо визначити зміст та особливості формування зазначених компонентів стосовно інноваційної діяльності майбутніх еко-

номістів у фаховій сфері. І оскільки діяльність людини відбувається в соціальному середовищі, важливо визначити, які саме соціальні установки є актуальними для успішної інноваційної фахової економічної діяльності.

Для формування інноваційного світогляду майбутніх економістів украй важливою є, перш за все, наявність відповідних *ціннісних орієнтацій*, які регулюють та спрямовують їхню поведінку й діяльність у фаховій сфері. Під ціннісною орієнтацією розуміють свідоме оцінювання явищ і предметів навколишнього світу з погляду їх значущості для задоволення потреб та інтересів людини. Дослідження цінностей у професійній сфері [5] дало можливість сформувати два умовні блоки.

До першого входять такі цінності професії, як її престижність і поважність, можливість отримувати високу оплату, духовне задоволення, збереження власної індивідуальності. Таке ставлення до майбутньої професії може відігравати важливу роль при її виборі, але є недостатнім для людини, яка прагне стати професіоналом у своїй галузі.

Для фахівця з певним рівнем інноваційної культури, крім зазначених, характерні також цінності другого блоку. Вони включають прагнення внести в роботу елементи творчості, різноманітності, мати активні соціальні контакти, розвивати себе та досягати певних професійних результатів.

Найважливішою в аспекті порушеної проблеми є *особистісна цінність творчості*, оскільки інноваційна економічна діяльність має творчий характер і вимагає від майбутніх фахівців здатності генерувати, розробляти та реалізовувати нововведення (наприклад, нові ефективні методи господарського управління наукою, виробництвом та іншими сферами діяльності через реалізацію функцій прогнозування й планування, фінансування, ціноутворення, мотивації та оплати праці, оцінювання результатів діяльності). Саме зазначена цінність має бути покладена в основу цілеспрямованого формування інноваційного світогляду майбутніх економістів у процесі їх фахової підготовки у ВНЗ засобами інноваційної стратегії освіти. Тобто характер організації навчально-пізнавальної діяльності має змінитися порівняно з традиційними способами навчання: на перший план виходять творчі і продуктивні завдання, що визначають сенси й мотиви вибору суб'єктів навчання [2].

Саме особистісна цінність творчості має стати підґрунтям для формування *інноваційного світогляду* майбутніх економістів під час їхньої фахової підготовки у ВНЗ. Світогляд як концептуальна система поглядів людини на світ, на себе і своє місце у світі є ядром структури особистості. Саме за умов сформованого інноваційного світогляду цінність творчості у фаховій сфері втілюється у практичні інноваційні дії, що є найважливішим для успішної роботи економістів, оскільки ефективний розвиток підприємства пов'язаний з отриманням переваги над конкурентами і збільшенням прибутку не стільки за рахунок маніпуляції цінами, скільки шляхом постійного оновлення номенклатури виробів та розширення напрямів діяльності підприємства [6], що вимагає від фахівців з економіки активних ком-

патентних і креативних дій. Державний стандарт (освітньо-професійна програма підготовки економістів) містить достатній потенціал для формування в них інноваційного світогляду на базі дисциплін, які вивчаються у ВНЗ, що має знайти відображення в їхньому навчально-методичному забезпеченні. Проте реальна практика підготовки майбутніх економістів показує, що завдання інноваційного (творчого) характеру представлені в ньому недостатньо повно, досить безсистемно та розроблені здебільшого лише для окремих спецдисциплін. При цьому такі завдання традиційно наявні в методичних матеріалах з економічних дисциплін як окремі розрізнені кількісні завдання, спрямовані, здебільшого, на формування вмінь розрахунку за формулами та комбінування останніх. При цьому формуються репродуктивні розрахункові вміння, що складно пов'язуються між собою у свідомості студентів і не становлять цілісності, системи, не забезпечують виконання комплексних дій, з яких складається фахова діяльність. Для подолання зазначеної проблеми необхідно використовувати комплексні міждисциплінарні навчальні проекти, ділові ігри, кейси, зміст і структура яких дають змогу в умовах навчального закладу здійснювати зазначені вище види інноваційної економічної діяльності як цілісність, у вигляді, наближеному до реального, що сприятиме формуванню і системних уявлень студентів про майбутню діяльність, і практичних комплексних фахових умінь інноваційного змісту.

Проте процес формування інноваційного світогляду майбутніх економістів не повинен обмежуватися лише фаховими дисциплінами, оскільки його природа є значно ширшою, ніж сфера майбутньої професії. Мета навчального закладу в цьому сенсі – навчити молоду людину бачити світ як такий, що перебуває в постійному розвитку, нагромадженні і подоланні суперечностей; знати властивості суперечностей і закони їх подолання; бачити себе як частину світу, що розвивається, від котрої залежить напрям і швидкість його розвитку; і найголовніше – бачити інновації як частину процесу розвитку світу. Формування інноваційного світогляду має здійснюватися системно, на матеріалі дисциплін різних циклів, зокрема творчий підхід викладачів до викладання суспільно-гуманітарних дисциплін (соціології, філософії, психології, історії, економічної теорії тощо) відкриває найбільш сприятливі можливості для подолання світоглядного догматизму, розширення світогляду фахівців за умови використання у процесі їх викладання таких методів навчання, як проблемні лекції, семінари-диспути, дискусії з невирішених наукових питань, евристичні бесіди, творчі індивідуальні роботи тощо. У навчальному закладі повинна бути створена спільна комплексна методична розробка – “Банк фахових інноваційних завдань”, що має містити дидактичні засоби інноваційного змісту з різних дисциплін, базуватися на засадах системного, синергетичного та компетентнісного підходів, систематично оновлюватися й доповнюватися.

Результатом сформованості інноваційного світогляду та мислення є *інтерес до інноваційної фахової діяльності*, на базі якого формуються від-

повідні особисті мотиви як рушійна сила її здійснення. Досліджуючи загальні закономірності формування інтересу майбутніх економістів до інноваційної фахової діяльності, ми спиралися на позицію дослідника С. Крягжде, згідно з якою для утворення інтересів суттєве значення має як початковий етап – виникнення ситуативного інтересу, так і подальший його розвиток, який стає можливим лише в результаті багаторазового повторення певної діяльності та ситуацій, що має супроводжуватися емоційним підкріпленням унаслідок усвідомлення успіху та задоволення особистих потреб. При цьому фаховий інтерес варто поділяти за трьома рівнями: інтерес “споживача”, інтерес “діяча” та “власне фаховий” інтерес [4, с. 25–26]. Останній рівень розвитку фахового інтересу є найважливішим як для майбутніх економістів (забезпечує соціалізацію особистості), так і для суспільства (сприяє формуванню готовності випускників ВНЗ до інноваційної фахової діяльності та, відповідно, виконанню вимог соціального замовлення). Проте для формування цього рівня розвитку фахового інтересу необхідна попередня сформованість його нижчих рівнів, що можливо тільки за умови наближення змісту навчання до реальної інноваційної економічної діяльності, набуття студентами практичного досвіду здійснення інноваційних фахових дій під час підготовки, що потребує запровадження в навчальний процес відповідних дидактичних методів і засобів.

Зауважимо також, що майбутні економісти мають бути здатні не лише до креативного застосування фахових знань і вмінь, а й до усвідомлення будь-якої проблеми в широкому світоглядному контексті, до врахування можливих соціальних наслідків прийнятих рішень, гуманного запровадження інновацій і технологій, що зумовлює актуальність цілеспрямованого формування соціально-психологічної складової структури особистості майбутніх економістів під час їхньої фахової підготовки у ВНЗ. Зазначимо, що формування необхідних соціальних якостей майбутніх економістів, проектування соціального змісту інноваційної економічної діяльності практично відсутні в навчальному процесі. У зв'язку із цим слід особливу увагу звернути на формування в майбутніх економістів *соціальної компетентності* як інтегрованої характеристики особистості, що надає людині можливість активно взаємодіяти із соціумом, налагоджувати контакти з іншими соціальними суб'єктами, брати участь у соціально значущих проєктах та продуктивно виконувати соціальні ролі [1, с. 92].

Відповідно, економічні ситуації й завдання інноваційного змісту, що освоюються засобами імітаційного моделювання, навчального проектування, ділових ігор тощо, мають розроблятися за участю викладачів психолого-педагогічних та суспільно-гуманітарних дисциплін і містити не лише предметні елементи, а й соціально-психологічну специфіку майбутньої діяльності. Результати соціологічних та психологічних досліджень, що повинні виконуватися студентами при вивченні дисциплін суспільно-гуманітарної спрямованості, мають бути пов'язані з тематикою їх курсових та дипломних робіт, ураховані в пропонованих рекомендаціях та відтворе-

ні у відповідних підрозділах цих робіт. Тематика має бути продумана і розроблена економічними кафедрами заздалегідь спільно з кафедрами суспільно-гуманітарного напрямку. При формуванні компетентності студентів у прийнятті інноваційних рішень під час аналізу фахових ситуацій необхідно вчити їх паралельно проводити соціологічну експертизу рекомендацій, пропозицій, проектів тощо. Потужним засобом формування необхідних та усунення небажаних якостей є соціально-психологічні тренінги, потенціал яких, на жаль, далеко не повністю використовується при підготовці економістів, що потребує подальшої роботи викладачів у цьому напрямі.

Висновки. Таким чином, нами визначено й охарактеризовано провідні компоненти структури особистості майбутніх економістів, значущі для формування їхньої готовності до інноваційної фахової діяльності, окреслено шляхи їхнього розвитку під час фахової підготовки у ВНЗ, що має бути покладено в основу розробки відповідної педагогічної системи. Останнє плануємо визначити як напрям подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Зарубінська І.Б. Соціальний інтелект та його діагностика: історичний аспект / І.Б. Зарубінська // Наукові записки : зб. наук. статей / М-во освіти і науки України ; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова ; укл. П.В. Дмитренко, Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – Вип. LXXVIII (78). (Серія “Педагогічні та історичні науки”).
2. Козляковський П.А. Психологічні відмінності традиційної й інноваційної стратегій організації освіти [Електронний ресурс] / П.А. Козляковський. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Pedagogics/2002_7/7-10.pdf.
3. Крысько В.Г. Общая психология в схемах и комментариях : учеб. пособ. / В.Г. Крысько. – СПб. : Питер, 2008. – 254 с. : ил. – (Серия “Учебное пособие”).
4. Крягжде С. Управление формированием профессиональных интересов / С. Крягжде // Вопросы психологии. – 1985. – № 3. – С. 23–30.
5. Миленкова Р.В. Світоглядні засади формування інноваційної культури майбутніх фахівців [Електронний ресурс] / Р.В. Миленкова. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/611/index-1816406.html>.
6. Сутність і структура інноваційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/27731/>.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2013.

Кошелева Н.Г. Характеристика компонентов структуры личности будущих экономистов, значимых для формирования их готовности к инновационной профессиональной деятельности

В статье рассмотрена актуальная педагогическая проблема, связанная с развитием компонентов структуры личности будущих экономистов, значимых для формирования их готовности к инновационной профессиональной деятельности. По результатам анализа структуры личности выявлены и охарактеризованы основные из указанных компонентов. Сделаны общие предложения относительно организации их целенаправленного формирования во время профессиональной подготовки будущих экономистов в вузе.

Ключевые слова: *будущие экономисты, профессиональная подготовка в вузе, инновационная экономическая деятельность, психологическая структура личности, готовность к инновационной профессиональной деятельности.*

Kosheleva N. Characteristic components of personality structure of future economists, important for the formation of their readiness for innovative professional activity

In the article the problem of formation of future economists' readiness for innovative professional activity is considered. It is actual for activity of modern Ukrainian higher educational establishments carrying out training of economic profile specialists. It is noted that the formation of such a readiness in structure of future economists' personality provides, in particular, successful performance of professional tasks of innovative character in the future and competitive advantages to the enterprise on the basis of which their professional activity will be carried out. Necessity of system studying and scientifically grounded purposeful formation of components of future economists' personality structure, significant for formation of their readiness for innovative professional activity, in the course of their training in higher educational establishments is proved. It is the purpose of the article.

In the article one of the approaches to creation of personality's structure, gained an official recognition in modern psychology is analyzed. According to the results of the personality's structure analysis its main components, being significant for formation of future economists' readiness to innovative professional activity are revealed and characterized. It is proved that they are: innovative outlook, formation of valuable reference points in the sphere of creation and realization of professional innovations, interest to innovative professional activity and the social personality's attitude actual for successful innovative professional economic activity. Incomplete assonance between provisions of the state educational standard of economists' preparation which contains sufficient potential for readiness formation for innovative professional activity, and real practice of their preparation in the higher educational establishments which traditional technologies don't realize a specified task to the full extent is defined in the article. Resolution of this contradiction by development and deployment of specially organized pedagogical system of future economists' preparation to innovative professional activity in educational process of economic higher educational establishments is offered.

Key words: *future economists, professional preparation in Institute of higher, innovative economic activity, psychological structure of personality, readiness to innovative professional activity.*